

sympathie voor de Groninger theologie.⁷⁴ Dat de aanhangers van deze theologie de strijd gewonnen hebben, kan in het licht van de machtspositie die de Groninger theologen toen innamen, geen verwondering wekken. Overigens was Kits van Heijningen er trots op altijd gestreefd te hebben naar onpartijdigheid zonder kleurloos te zijn,⁷⁵ hetgeen niet altijd gelukt is. J.H.Scholten bijvoorbeeld -teken van de nieuwe koers sedert Kits van Heijningen- protesteerde in 1860 tegen de partijdigheid van de redactie.⁷⁶

Dat Van Heijningen uiteindelijk het contract kreeg toegewezen, kan geen verwondering wekken. Hij was waarschijnlijk, gezien de relaties van zijn vader met de leden der synode en de ASC, voortdurend goed op de hoogte van de stand van zaken. Daarmee is één lek in de ASC benoembaar. Ook de hierboven genoemde reacties van Moll en Van Heijningen, en, eerder, die van Noman, duiden op een informeel circuit. Overigens heeft de *Boekzaal* zeker een kans gekregen zich te profileren als het officieel orgaan van de Hervormde Kerk. De bittere toon van het *Verslag* lijkt me niet in alle opzichten gerechtvaardigd.

10. Wat verder gebeurde

Voor de uitgever van de *Boekzaal* zou deze ontwikkeling grote gevolgen hebben. Wel kon hij zich verheugen in een zekere steun, uitlopend op een openbare, maar niet ondertekende brief in het januari-nummer van 1851.⁷⁷ Tevens werd in deze maanden de redactie vervangen, waardoor een einde gemaakt wordt, aldus de uitgevers, aan de pennestrijd met de synode en 'hare Courant'.⁷⁸ J.J. van Toorenenbergen werd de belangrijkste figuur in de redactie.⁷⁹ Desondanks werd de *Boekzaal* (of de gehele onderneming) per 9 april 1852 verkocht aan de heren Metzler en Basting.⁸⁰

De Hervorming was in 1850 niet meer verschenen en deed dus in de discussie

74. Andere hoofdredacteurs waren H. Brouwer, M.A. Gooszen, en M.A. Beversluis. Zij allen kunnen min of meer als geestverwant van de Groninger theologen beschouwd worden.

75. *Kerkelijke courant*, 1877.

76. *Handelingen*, 1860, 7, 23.

77. 'Mededeeling', *Boekzaal* (1851) I, 39-48.

78. 'Berigt', *Boekzaal* (1851) I, 394.

79. Zie A.W. Meeder, *Johan Justus van Toorenenbergen. Meer dan een atleet van historici* (Kampen 1988) 40-43.

80. De firmanaam blijft gehandhaafd, slechts de adresverandering op het titelblad wijst op de nieuwe eigenaars. Het nieuwe adres, Rokin 137, wordt vermeld vanaf april 1852. Vanaf oktober is het adres Rokin 147. Uit de gegevens van de VBBB blijkt dat Metzler en Basting ook toen nog eigenaar waren van de firma, dit betreft dus een verhuizing.